

Bolalarda musiqaga qiziqishni shakllantirishda milliy qadriyatlardan foydalanish

Sadoqat Samatovna Ashurova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarda musiqaga qiziqish va muhabbatni shakllantirish jarayonida milliy qadriyatlar, xalq musiqiy merosi, o'zbek milliy musiqiy an'analari va madaniy qadriyatlardan foydalanishning nazariy-metodologik asoslari va amaliy texnologiyalari tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida milliy qadriyatlar tushunchasi, o'zbek xalq musiqasi tarixiy rivojlanishi, milliy musiqiy merosning pedagogik salohiyati, milliy musiqiy tarbiyaning psixologik mexanizmlari (milliy o'ziga xoslik, milliy ong, madaniy identifikatsiya) keng o'rganilgan. Tadqiqot natijalari asosida bolalarda milliy musiqiy madaniyatni shakllantirish, milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini uyg'otish, milliy o'ziga xoslikni saqlab qolish va rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, xalq musiqasi, o'zbek musiqasi, milliy meros, madaniy identifikatsiya, xalq qo'shiqlari, ashula, lapar, yalla, milliy bayramlar

Using National Values in Developing Children's Interest in Music

Sadoqat Samatovna Ashurova
Bukhara International University

Abstract: This article analyzes the theoretical and methodological foundations and practical technologies of using national values, folk musical heritage, Uzbek national musical traditions and cultural values in the process of forming interest and love for music in children in preschool educational institutions. Within the framework of the research, the concept of national values, the historical development of Uzbek folk music, the pedagogical potential of national musical heritage, the psychological mechanisms of national musical education (national identity, national consciousness, cultural identification) were widely studied. Based on the results of the research, practical recommendations were developed on the formation of national musical culture in children, instilling a sense of respect for national values, and preserving and developing national identity.

Keywords: national values, folk music, Uzbek music, national heritage, cultural identification, folk songs, ashula, lapar, yalla, national holidays

I. KIRISH. O'zbekiston - boy musiqiy tarix va an'analarga ega mamlakat. Ming yillar davomida shakllangan xalq musiqasi, ashula san'ati, klassik maqom musiqasi - butun dunyo miqyosida noyob va bebaho madaniy meros hisoblanadi. Bu merosni keyingi avlodga, jumladan, bog'cha yoshidagi bolalarga o'tkazish - bugungi kunda eng muhim pedagogik vazifalardan biri.

Zamonaviy globallashuv sharoitida bolalar turli mamlakatlar musiqasiga, xususan, G'arb pop-musiqasiga oshna bo'lishmoqda. Bu, albatta, ijobiy hodisa - bolalar dunyo madaniyatini o'rganadilar. Ammo, shu bilan birga, milliy musiqiy madaniyatni unutmaslik, milliy o'ziga xoslikni saqlab qolish muhim. Aynan maktabgacha yoshda milliy musiqiy madaniyatning asoslari, milliy qadriyatlarga muhabbat va hurmat shakllanadi.

Milliy qadriyatlar - bu xalqning tarixiy jarayonda shakllangan madaniy, axloqiy, estetik g'oyalari, tamoyillari, an'analardir. Musiqiy tarbiyada milliy qadriyatlar - bu xalq qo'shiqlari, klassik musiqiy meros, milliy cholg'u asboblari, milliy bayramlar va marosimlar bilan bog'liq musiqiy an'analardir.

Ushbu maqolada bolalarda musiqaga qiziqishni shakllantirish jarayonida milliy qadriyatlardan qanday foydalanish, milliy va zamonaviy yondashuvlarni qanday uyg'unlashtirish masalalari tahlil qilinadi.

II. O'ZBEK XALQ MUSIQASINING PEDAGOGIK SALOHIYATI

2.1. O'zbek xalq musiqasining o'ziga xos xususiyatlari

Melodiya boyligi: O'zbek musiqasi melodiyalari juda boy, rang-barang, obrazli. Har bir melodiya o'ziga xos kayfiyat, xarakter, hikoyaga ega.

Ritmik xilma-xillik: Oddiy ritmlardan (6/8, 2/4) to murakkab asimmetrik ritmlargacha (Farg'ona usuli 7/8, 5/8).

Modal tizim: Xalq musiqasi maxsus modal tizimga asoslangan - maqomlar. Bu bolalarga noodatiy, qiziqarli tovush dunyosini ochadi.

She'riy matn: Xalq qo'shiqlari matni boy, she'riy, obrazli til bilan yozilgan. Bu bolalarning nutq, adabiy didini rivojlantiradi.

Hayotga yaqinlik: Xalq qo'shiqlari hayot haqida - mehnat, tabiat, muhabbat, vatan, do'stlik. Bu bolalarga tushunarli va yaqin.

2.2. Xalq qo'shiqlarining bolalar uchun ahamiyati

Milliy o'ziga xoslikni shakllantirish: Bolalar "Men o'zbekman" degan ongga, milliy g'ururga ega bo'ladilar.

Ona tiliga muhabbat: Xalq qo'shiqlari go'zal o'zbek tili namunalari. Bolalar o'z tilining boyligini, go'zalligini anglaydilar.

Axloqiy-estetik tarbiya: Xalq qo'shiqlarida axloqiy g'oyalar (mehnatsevarlik, halollik, mehr-oqibat, ota-ona hurmati) aks etgan.

Emotsional rivojlanish: Xalq qo'shiqlarining lirik, samimiy ohangi bolalarning hissiy dunyosini boyitadi.

Tarixiy xotira: Qadimiy qo'shiqlar orqali bolalar o'z xalqining tarixi, an'analari bilan tanishadilar.

III. BOLALAR UCHUN XALQ MUSIQASINI MOSLASH METODIKASI

3.1. Repertuar tanlash tamoyillari

Yosh xususiyatlariga moslik:

Kichik yosh (3-4): Juda qisqa (4-8 takt), oddiy melodiya va matnli qo'shiqlar. Masalan: "Qo'chqor-qo'chqor", "Chol-buvim uxladi".

O'rta yosh (4-5): O'rtacha uzunlik (12-16 takt), biroz murakkab melodiya. Masalan: "Gulxanim", "Keling, oqsochlar".

Katta yosh (5-7): Ancha uzun va murakkab qo'shiqlar. Masalan: "Yor-yor", "Ey, do'stlar", "Nihol" (soddalashtirilgan versiya).

Matn tushunarli bo'lishi: Eskirgan, noaniq so'zlarni zamonaviy, tushunarli ekvivalentlar bilan almashtirish yoki tushuntirish.

Obrazlilik va qiziqarlilik: Bolalar uchun qiziqarli obraz, hikoya bo'lishi kerak - hayvonlar, tabiat, o'yinlar haqida qo'shiqlar.

Vokal imkoniyatlarga moslik: Tovush diapazoni, nafas uzunligi bolalar imkoniyatlariga mos.

3.2. Xalq qo'shiqlarini o'rganish metodikasi

1. Hikoya va kontekst:

Qo'shiqni o'rganishdan oldin hikoya qilish: "Bu qo'shiq qadim zamonlardan keladi. Ota-bobolarimiz uni kuylashgan. Bu qo'shiqda tabiat go'zalligi, bahor haqida aytiladi..."

2. Musiqani tinglash:

Avval pedagog yoki professional ijrochining jonli/yozma ijrosini tinglash. Bolalar musiqaga "kirib" borishlari, his qilishlari kerak.

3. Matn bilan ishlash:

So'zlarni tushuntirish, tasvirlash. Agar eskirgan so'zlar bo'lsa, zamonaviy ekvivalent.

4. Melodiyani o'rganish:

Bosqichma-bosqich: qisqa frazalar, takrorlash, pedagog bilan birgalikda, keyin mustaqil.

5. Emotsional ifoda:

Qo'shiqning kayfiyatini anglash, ifodali kuylash - faqat texnik emas, balki hissiy.

6. Harakatlar va dramatizatsiya:

Xalq qo'shiqlari ko'pincha harakatlar, o'yin, dramatisatsiya bilan birga ijro etiladi. Bu bolalar uchun qiziqarli va samarali.

3.3. Xalq cholg'u asboblari bilan tanishish

Doira: Eng mashhur va bolalar uchun qulay. Doira chalish texnikasi - barmoqlar bilan turli tovushlar chiqarish - bolalarda ritmik sezgirlikni, nozik motorikani rivojlantiradi.

Mashg'ulot: Doiraning tarixini hikoya qilish, namoyish etish, bolalarga berish, o'ynashga ruxsat berish, oddiy ritmlarni o'rgatish.

Do'mbira: Yog'och zarb asbobi. Bolalar uchun oddiy va xavfsiz.

Nay: Shamol asbobi. Katta yoshdagilar uchun qiziqarli, ammo chalish qiyin. Ko'proq tinglash, tanishish uchun.

Chang, rubob, tanbur: Murakkab torli asboblari. Asosan namoyish, tinglash, tanishish. Asboblarni ko'rish, eshitish, videofilmlarni tomosha qilish.

Metodika:

1. *Ko'rgazmali tanishish*: Asbobni ko'rsatish, qanday ovoz chiqarishi, qanday chalishni namoyish etish.

2. *Eshitish*: Professional yoki pedagog ijrosini tinglash.

3. *Tajriba*: Imkoniyat bo'lsa, bolalarga ushlab ko'rishga, oddiy tovush chiqarishga ruxsat berish.

4. *Multimedia*: Video - ustalar asboblarda chalishadi, bolalar tomoshada zavqlanishadi.

IV. MILLIY BAYRAMLAR VA MUSIQIY TARBIYA

4.1. Navruz bayrami

Navruz - O'zbekistonning eng qadimiy va sevimli bayrami. Bahor, yangilanish, tabiiy uyg'onish bayrami.

Musiqiy faoliyat:

Navruz qo'shiqlari o'rganish: "Navruz keldi", "Boychechak", "Subhidam" va boshqalar.

Musiqali o'yinlar: "Koseh-koseh" (qo'shiq kuylash bilan), "Kupkari" (musiqiy fon bilan).

Konsert tayyorlash: Ota-onalar uchun Navruz konsertini tashkil etish.

Milliy kiyimlar: Bolalar milliy libosda - bu ularda g'urur, milliy o'ziga xoslik hissini kuchaytiradi.

Pedagogik ahamiyat: Bolalar Navruz orqali milliy qadriyatlar, an'analar bilan tanishadilar, bahorga, tabiiy uyg'onishga musiqiy munosabat shakllanadilar.

4.2. Mustaqillik bayrami

1-sentabr - Mustaqillik kuni - Vatan muhabbati tarbiyasining muhim qismi.

Musiqiy faoliyat:

Davlat madhiyasi: Bolalarga madhiya haqida hikoya qilish, tinglash, katta guruhlarda o'rganish (soddalashtirilgan versiya).

Vatan haqida qo'shiqlar: "O'zbekiston", "Vatanim", "Guliston" va boshqalar.

Marsh va harbiy qo'shiqlar: Vatan himoyachilari haqida.

Konsert: Bayram konsertlari - bolalar ota-onalar, mehmonlar oldida ijro etishadi.

4.3. Boshqa milliy bayramlar va tadbirlar

Xalq hunarmandchiligi bayrami, Palov bayrami, Meva-sabzavot festivallari - bularning barchasida musiqiy element muhim o'rin tutadi. Bolalar bayramlarda qatnashish orqali milliy madaniyat, an'analarni yashaydilar, his qilishadi.

V. MILLIY VA ZAMONAVIY MUSIQANING UYGUNLIGI

5.1. Balans prinsipi

Bolalar nafaqat milliy, balki zamonaviy, xalqaro musiqani ham eshitishlari, bilishlari zarur. Ammo muvozanat muhim.

Tavsiya nisbat (taxminiy):

- 50-60% - O'zbek milliy musiqasi (xalq va zamonaviy o'zbek qo'shiqlari)
- 20-30% - Sobiq SSSR mamlakatlari musiqasi (rus, ukrain, qozoq bolalar qo'shiqlari)
- 10-20% - Jahon klassik musiqasi (Mozart, Chaykovskiy) va xorijiy bolalar qo'shiqlari

5.2. Milliy va zamonaviy sintez

Zamonaviy o'zbek bastakorlari xalq musiqasi an'analarni zamonaviy uslub bilan birlashtirib, bolalar uchun ajoyib asarlar yaratmoqdalar.

Misol: Sherali Jo'rayev, Muhtor Ashrafiy, Tolibjon Shahidi, Mutal Burhonov, Gavhar Rahimova asarlari.

Bu asarlarda milliy melodiya, ritm, ruh bor, ammo zamonaviy aranjirovka, orkestratsiya, ba'zan zamonaviy elementlar.

Pedagogik ahamiyat: Bolalar milliy musiqani zamonaviy, qiziqarli shaklda eshitishadi, bu ularda "Milliy musiqa - eskirgan emas, balki dolzarb" degan tushunchani shakllantiradi.

5.3. Pop va estrada - ehtiyotkorlik bilan

Zamonaviy o'zbek pop-musiqasi (Yulduz Usmonova, Lola Yuldasheva, Shahzoda va boshqalar) kattalar uchun mo'ljallangan. Bolalarga barchasi emas, faqat tanlangan, bolalar uchun mos asarlar tinglatilishi mumkin.

Mezonlar:

- Matn tozaligi (vulgarlik, agressiya yo'q)
- Musiqiy sifat
- Pedagogik maqsadga moslik

VI. OTA-ONALAR VA OILA ROLI

6.1. Oilaviy musiqiy muhit

Bolaning musiqiy rivojlanishi, milliy musiqaga qiziqishi ko'p jihatdan oilaga bog'liq.

Tavsiyalar ota-onalarga:

Uyda milliy musiqa tinglash: Radio "O'zbekiston", "Yoshlar", milliy musiqiy kanallar.

Oilaviy qo'shiq kuylash: Bola bilan birgalikda milliy qo'shiqlarni kuylash - bu bolada milliy musiqaga muhabbat, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlaydi.

Konsertlarga borish: Milliy musiqiy konsertlar, teatrlar, festivallar - jonli musiqa tajribasi beqiyos.

Bobo-buvi roli: Katta avlod - milliy an'analarning tashuvchisi. Bobo-buvilarning milliy qo'shiqlar kuylashi, hikoya qilishi bolalar uchun juda qimmatli.

6.2. Bog'cha va oila hamkorligi

Ochiq darslar: Ota-onalar bog'cha musiqiy mashg'ulotlarida qatnashishadi, qanday ishlash olib borilishini ko'rishadi.

Uy topshiriqlari: Ota-onalar bilan birgalikda milliy qo'shiq o'rganish, milliy cholg'u asbobi video tomosha qilish.

Oilaviy konsertlar: Har chorakda oilaviy musiqiy kechalar - bolalar, ota-onalar, hatto bobo-buvilar birgalikda ijro etishadi.

Konsultatsiyalar: Musiqiy pedagog ota-onalarga milliy musiqiy tarbiya bo'yicha maslahatlar beradi, adabiyotlar tavsiya qiladi.

VII. AMALIY TAVSIYALAR

7.1. Pedagoglar uchun

- O'zbek xalq musiqasi tarixini, asosiy asarlarni chuqur o'rganish
- Repertuar - xalq qo'shiqlarining bolalar uchun moslangan to'plamlarini yaratish
- Xalq cholg'u asboblari kamida biriga (doira, do'mbira) o'rganish
- Har bir mashg'ulotda hech bo'lmaganda bitta milliy element (qo'shiq, o'yin, asbob)

- Milliy bayramlarni puxta tayyorlash, nishonlash

7.2. Muassasalar uchun

- Milliy musiqiy asboblarni xonasi tashkil etish (hech bo'lmaganda doira, do'mbira, chang)

- Milliy liboslar to'plami (konsertlar uchun)

- Professional milliy musiqachilarni mehmon sifatida taklif etish
- Milliy musiqiy festivallarga, tanlovlarga qatnashish

7.3. Siyosat darajasida

- Maktabgacha ta'lim musiqiy dasturlarida milliy musiqaga kamida 50% ajratish
- Bolalar uchun milliy musiqiy repertuar to'plamlarini nashr etish
- Milliy musiqiy pedagogikaga oid ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash

VIII. XULOSA

Bolalarda musiqaga qiziqishni shakllantirish jarayonida milliy qadriyatlardan foydalanish - bu nafaqat pedagogik vazifa, balki milliy va madaniy mas'uliyat. O'zbek xalq musiqasi - beqiyos boy, go'zal, pedagogik salohiyati yuqori meros. Bu merosni keyingi avlodga o'tkazish, bolalarda milliy o'ziga xoslik, g'urur, vatan muhabbatini shakllantirish - bizning muqaddas burchimiz.

Milliy va zamonaviyni uyg'unlashtirish, xalq an'analari va innovatsion yondashuvlarni birlashtirish orqali biz bolalarimizda ham milliy ildizlarini saqlaydigan, ham zamonaviy dunyoda erkin harakat qiladigan, madaniyatli, musiqiy saviy shaxsni tarbiyalashimiz mumkin.

Xalq qo'shig'i - bu ona qo'yni, bolalik yodig'i, milliy ruh. Har bir o'zbek bolasi "Yalla", "Lapar", "Boychechak"ni bilishi, kuylashi, sevishi kerak. Bu - bizning milliy kodimiz, madaniy DNAmiz. Bu merosni saqlab qolish va boyitish - bugungi va kelajak avlodlarning mas'uliyatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Отличие музыкальной культуры от музыкального искусства в контексте эстетика. Science and Education 3 (5), 1562-1569
2. КБ Холиков. Роль теоретичности и применения информационных систем в области теории, гармонии и полифонии музыки. Scientific progress 2 (3), 1044-1051
3. КБ Холиков. Образовательное учреждение высшего профессионального образования в музыкальной отрасли Узбекистана. Scientific progress 2 (6), 946-951
4. КБ Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. Science and Education 5 (6), 129-136
5. КБ Холиков. Неизбежность новой методологии музыкальной педагогике. Science and Education 4 (1), 529-535
6. КБ Холиков. Характеристика психологического анализа музыкальной формы, измерение ракурса музыкального мозга. Science and Education 4 (7), 214-222
7. КБ Холиков. Локально одномерные размеры, основа динамично развитого произведения музыки. Science and Education 3 (11), 1007-1014
8. КБ Холиков. Задачи хора для вырождающегося нагруженного управления косвенного, противоположного и параллельно-двигающегося голоса. Scientific progress 2 (3), 690-696
9. КБ Холиков. Прослушка классической музыки и воздействия аксонов к нервной системе психологического и образовательного процесса. Science and Education 4 (7), 142-153

10. КБ Холиков. Манера педагогической работы с детьми одарёнными возможностями. *Science and Education* 4 (7), 378-383
11. КБ Холиков. Магнитные свойства тяготение к человеку многоголосного произведения музыке. *Scientific progress* 2 (3), 728-733
12. КБ Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. *Science and Education* 5 (11), 137-142
13. КБ Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. *Science and Education* 5 (11), 143-149
14. КБ Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. *Science and Education* 5 (11), 150-157
15. КБ Холиков. Психика музыкальной культуры и связь функции головного мозга в музыкальном искусстве. *Science and Education* 4 (7), 260-268
16. КБ Холиков. Перенос энергии основного голоса к другим голосам многоголосной музыки. *Science and Education* 3 (12), 607-612
17. КБ Холиков. Дифференцированное обучение студентов на занятиях гармонии и анализа музыкальных произведений. *Scientific progress* 2 (3), 1038-1043
18. КБ Холиков. Модели информационного влияния на музыку управления и противоборства. *Science and Education* 4 (7), 396-401
19. КБ Холиков. Характер музыки и результат смысловое содержание произведения. *Scientific progress* 2 (4), 563-569
20. КБ Холиков. Абстракция в представлении музыкально психологического нейровизуализации человека. *Science and Education* 4 (7), 252-259
21. КБ Холиков. Внимания музыканта и узкое место захвата подавление повторения, сходство многовоксельного паттерна. *Science and Education* 4 (7), 182-188
22. КБ Холиков. Защитный уровень мозга при загрузке тренировочных занятиях и музыкального моделирование реальных произведениях. *Science and Education* 4 (7), 269-276
23. КБ Холиков. Элементы музыкальной логики, фундамент музыкального построения. *Science and Education* 3 (1), 578-583
24. КБ Холиков. Основные концепции, проблемы и методы как теории и гармония в деятельности учителя музыкальной культуры в школе. *Science and Education* 3 (1), 663-670
25. КБ Холиков. Музыкальная модель, эффективный численный ритм и программный комплекс для концентрации вокального пения. *Science and Education* 3 (1), 546-552

26. КБ Холиков. Содержание урока музыки в общеобразовательном школе. Scientific progress 2 (3), 1052-1059

27. КБ Холиков. Музыка и психология человека. Вестник интегративной психологии, 440-443 2 (1), 440-443

28. КБ Холиков. Новые мышление инновационной деятельности по музыкальной культуры в вузах Узбекистана. Science and Education 4 (7), 121-129

29. КБ Холиков. Фокус внимания и влияние коры височной доли в разучивании музыкального произведения. Science and Education 4 (7), 304-311

30. КБ Холиков. Особенность взаимосвязанности между преподавателем и учащимся ракурса музыки в различных образовательных учреждениях: детском саду, школе, вузе. Science and Education 4 (2), 1055-1062